

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Анотація. У статті розглянуто проблеми соціального захисту сільського населення та визначено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: соціальний захист, сільське населення, соціальні гарантії

Постановка проблеми. Людина – це головна складова національного багатства і рушійна сила суспільного поступу, визначальний критерій оцінки його рівня. Інвестиції в людський капітал, як довела світова практика, найефективніші. Отже, розвиток людського капіталу повинен бути основою аграрної політики держави, формувати господарську мотивацію.

У кінцевому рахунку від ефективності використання людського фактора вирішальною мірою залежить ефективність функціонування аграрної економіки. А для цього населення сільських територій має бути соціально захищеним. Без вжиття кардинальних заходів щодо соціального захисту сільського населення неможливо очікувати від нього належної віддачі. Забезпечення стабільного захисту людей в Україні слід вирішувати одночасно із реформуванням аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість зазначеної проблеми привертає до неї увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. До питань соціального захисту населення в своїх працях звертаються такі вчені: Д.П. Богиня, М.І. Долішній, Е.М. Лібанова, М.Й. Малік, А.С. Малиновський, М.К. Орлатий, Б.Й. Пасхавер, В.П. Рябоконт, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та ін.

Відаючи належне науковим розробкам зазначених вчених, їх внеску у вирішення теоретичних й практичних аспектів забезпечення соціального захисту, необхідно зазначити, що питання системи здійснення соціального захисту залишаються недостатньо вивченими.

Постановка завдання. У даній статті прагнемо виявити основні проблеми у системі соціального захисту сільського населення на сучасному етапі та обґрунтувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні проблеми і їх вирішення займають в економіці першочергове місце. Розвиток прогресу в суспільстві залежить від правильного керування ним. На піднесення соціального прогресу впливають фактори, що відображають суспільні і особисті явища, які в свою чергу впливають на розвиток матеріального добробуту населення [1, с.34].

Сільське населення є тією вихідною ланкою, яка формує основну рушійну силу становлення, розвитку і ефективного господарювання всіх соціально-економічних укладів у сільській місцевості. Це складна проблема, оскільки підвищення «якості» та розвиток людини пов'язані з охороною здоров'я кожного, його сімейним і суспільним вихованням, освітою та фаховою підготовкою, історичною спадщиною, національними звичаями і традиціями, іншими проблемами людського розвитку, а також з формуванням менталітету і свідомості народу відповідно до вимог часу. Розв'язання цих проблем переплітається формуванням селянина та становленні людини, що є результатом у рівні її розвитку [2, с. 58-63].

Відповідно до Конституції України, соціальний захист – це система заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків. Конституція України дає право громадянам на соціальний захист, що включає «право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності...» [3, с. 46].

Система соціального захисту – підсистема національної економіки, тобто система принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій, які забезпечують оптимальні умови життя, задоволення потреб населення.

Гарантом забезпечення соціального захисту сільського населення виступають держава в особі відповідальних органів влади, органи місцевого

самоврядування, фонди, через які акумулюються кошти, чинне законодавство та програми соціального розвитку села.

Соціальний захист населення, соціальні гарантії і подолання бідності особливо важливого значення набули в зв'язку з переходом України до ринкового регулювання господарської діяльності. Історичний розвиток суспільства і сучасна дійсність свідчать, що потреби усебічно розвиненої людини зростають кількісно і якісно. Адже, зростання потреб – це об'єктивний закон суспільного розвитку. Його актуальність пов'язана з трансформаційними процесами в Україні які пов'язані економічними перетвореннями і їх суттєвим впливом на соціальні відносини в суспільстві.

В Україні забезпечення соціальних гарантій здійснюється згідно з положеннями соціальної політики громадянам країни мають бути надані рівні стартові можливості: зрозумілі і справедливі; тільки соціальна справедливість сприяє солідарності громадян у суспільстві, створює передумови до соціального консенсусу, взаємодії та гармонії у повсякденному житті. Для її реалізації в державі існує особлива ланка національного господарського комплексу, призначена для задоволення суспільних потреб і фінансується за рахунок держави – соціальна інфраструктура.

Фінансування соціального захисту здійснюється з використанням різних форм: бюджетна, страхова, благодійна, комерційна. У процесі фінансування соціального захисту населення використовуються різні методи. Це зокрема, кошторисне фінансування, дотування та субсидіювання, кредитування, резервування [4, с. 178-180]. Фінансування з бюджету та страхових фондів є найвагомим джерелом. Бюджетне фінансування здійснюється коштами державного і місцевого бюджетів. Останнім часом більшість соціальних видатків передано для фінансування на місцях. У структурі зведеного бюджету 70 % видатків соціального спрямування мають фінансування з місцевих бюджетів.

Дотримання соціальних гарантій означає соціальну підтримку верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з

метою забезпечення відповідного життєвого рівня, тобто заходи, що включають надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення та комплекс законодавчо закріплених гарантій, що протидіють дестабілізуючим факторам (інфляція, спад виробництва, економічна криза, безробіття тощо).

До основних елементів державної політики в галузі соціального захисту населення відносяться:

1) встановлення допустимих параметрів життя (розміру прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії, соціальної допомоги);

2) захист населення від зростання цін і товарного дефіциту для гарантованого забезпечення прожиткового мінімуму громадянам;

3) вирішення проблеми безробіття і забезпечення ефективної зайнятості, перепідготовка кадрів;

4) пенсійне забезпечення (людей похилого віку, інвалідів, сімей, що втратили годувальника);

5) утримання дитячих будинків, інтернатів, будинків для людей похилого віку тощо;

6) соціальні трансферти (допомога з безробіття, одноразові чи щомісячні виплати на дітей, з материнства, з хвороби та інших причин, житлові субсидії тощо);

7) соціальне обслуговування (надання соціальних послуг окремим категоріям громадян і т. ін.);

- надання необхідної медичної допомоги;

- соціальне страхування тощо.

Проаналізувавши велику кількість літературних джерел було виявлено ряд проблем у системі соціального захисту сільського населення, найголовнішими з яких є: оплата праці; створення нових робочих місць; створення мережі соціальної та гуманітарної допомоги. Актуальним залишається питання про зайнятість населення в аграрній сфері. Внаслідок

реорганізації сільськогосподарських підприємств та соціальної сфери вивільнилась певна частина працівників, яким сьогодні дуже важко знайти роботу на селі. Ця ситуація загрожує безробіттям. Головні причини безробіття: обмеження робочих місць на селі, робочі місця не відповідають професійно-кваліфікаційному складу претендентів на них тощо.

Щодо соціального захисту населення держава має надавати з свого боку гарантії: економічні, правові і соціальні.

Держава має більш розвивати соціальне страхування, перейти від бюджетного до страхового принципу фінансування значної частини видатків на соціальну сферу. Йдеться про створення нових механізмів управління коштами соціального страхування на основі паритетності представників від застрахованих осіб, роботодавців та держави, забезпечення діяльності системи на засадах гласності, прозорості та доступності для всіх верств населення. Необхідно запровадити нову систему пенсійного забезпечення, а також вирішити весь комплекс законодавчих, фінансових та організаційних проблем щодо запровадження загальнообов'язкового медичного страхування.

Нинішнє заниження вартості робочої сили, як і недостатній рівень соціальних витрат, відчутно гальмує розвиток внутрішнього ринку, динаміку економічних процесів. Практично повністю втрачено стимулюючу функцію заробітної плати, її вплив на розвиток виробництва, науково-технічний прогрес. Економіка, що базується на низькій вартості робочої сили, не забезпечує високих стандартів споживання, процесів нагромадження, якісного відтворення робочої сили. З таких умов стримується й розвиток житлово-комунальної та соціальної сфер, зокрема формування страхових фондів, ресурсів пенсійного забезпечення та освіти. Тому, стратегічним завданням держави є поетапне підвищення частки оплати праці у структурі ВВП, випереджальне зростання реальної заробітної плати порівняно з іншими складовими доходів населення за допомогою таких інструментів, як забезпечення державного регульованого мінімального (заснованого на прожитковому мінімумі) рівня заробітної плати,

застосування тарифного регулювання оплати праці, упорядкування системи оплати праці в бюджетних галузях на основі Єдиної тарифної сітки та інше.

Нагальним завданням формування і реалізації політики заробітної плати є підвищення рівня самоорганізації і консолідації роботодавців, посилення дієздатності системи соціального партнерства, розширення діалогу влади і бізнесу. В цьому контексті вирішуватиметься питання реформування структури органів соціального партнерства, зокрема на галузевому та регіональному рівнях, створення єдиного реєстру роботодавців.

Дуже важливе не тільки соціально-економічне, але й політичне значення що має забезпечити реальний рівень такої соціальної гарантії, як мінімальна заробітна плата. Попри всі ускладнення, які виникають у багатьох підприємств та держави в цілому при підвищенні розмірів мінімальної заробітної плати, встановлення заниженого реального рівня мінімальної заробітної плати може мати дуже небезпечні наслідки, у тому числі і в міжнародному плані [5, с.7-24].

При формуванні механізму регулювання реального рівня доходів населення важливо передбачити також регламентацію припустимих пропорцій між доходами різних соціальних груп. Це необхідно для того, щоб рівень доходів громадян з фіксованими доходами (працівників бюджетної сфери, а також пенсіонерів, інвалідів, багатодітних сімей та інших категорій громадян, доходи яких забезпечуються за рахунок бюджету) надто не відставав від рівня доходів працівників виробничої сфери.

Вкрай необхідне реформування солідарної системи пенсійного забезпечення, спочатку запровадити добровільну систему пенсійного страхування, а створивши інформаційно-технічну базу, запровадити обов'язкову накопичувальну систему пенсійного страхування. Мінімальний розмір пенсій має відповідати прожитковому мінімуму та необхідно скасувати обмеження їхніх максимальних розмірів.

Потребує суттєвого удосконалення діюча система пільг та допомоги, яка є надто розгалуженою, фінансово необґрунтованою, значною мірою декларативною, непрозорою та соціально несправедливою: порядок надання

пільг регулюється понад 40 нормативно-правовими актами. Згідно з діючим законодавством налічується близько 30 пільгових категорій і понад 20 різних видів пільг. Пільги набули настільки широкого поширення, що на кожного мешканця країни припадає більше одного випадку використання пільг. Розрахунки Міністерства фінансів України вказують на те, що діюча система пільг орієнтована здебільшого на забезпечене населення – якщо на одного бідного в середньому припадає 8,2 грн. на місяць у вигляді пільг, то на одного небідного – відповідно 19,1 грн. Як наслідок – пільги, допомоги та субсидії поглиблюють диференціацію в доходах.

Неефективною на сьогодні є система адресної соціальної допомоги, для чого необхідно забезпечити [6, с. 5-32]:

- диференціацію максимального рівня допомоги для різних категорій населення, зниження максимального рівня допомоги для працездатних верств населення та підвищення максимального рівня допомоги для соціально вразливих верств населення, передусім бідних сімей з дітьми за умови одночасного стимулювання зайнятості батьків;

- посилення адресності соціальних виплат, що потребує вдосконалення методики визначення права сім'ї на адресну допомогу, законодавчого врегулювання критеріїв оцінки рівня життя претендентів на адресну допомогу, створення єдиної бази даних отримувачів усіх видів соціальної допомоги, поліпшення поінформованості населення стосовно права на отримання адресної допомоги, перевірки реального рівня життя претендентів на соціальну допомогу;

- активізацію виявлення нужденних, передусім серед неблагополучних сімей з дітьми, уніфікацію видів соціальної допомоги, зведення їх до однієї адресної виплати з пріоритетним призначенням адресної допомоги окремим категорій; відповідно до цього необхідно реформувати систему субсидій на житлово-комунальні послуги і паливо, переорієнтувати її на єдину адресну виплату;

- запровадження моніторингу оцінки ефективності дії інституту адресної допомоги, забезпечення оптимального співвідношення між державними витратами на соціальні цілі та змінами ситуації з бідністю, систематичне коригування системи пріоритетів надання адресної допомоги відповідно до змін ситуації з бідністю.

Висновки. Досліджено проблеми, що стосуються системи соціального захисту сільського населення на сучасному етапі. Виявлено, що ринкова економіка потребує розробки та впровадження системи соціально-економічного захисту, яка б згладжувала соціальну напругу, що виникає в процесі економічних змін в регіонах та країні в цілому

Список літератури:

1. Прокопа І. Депресивність аграрних територій – український вимір / І. Прокопа, Л. Шепотько // Економіка України. – 2002. – №7. – С. 59.
2. Пушкаренко П. Проблеми соціального відродження села / П. Пушкаренко // Економіка України. – 2002. – №2. – С. 58-63.
3. Конституція України: Закон України // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: // www.zakon.gov.ua
4. Василик О.Д. Державні фінанси / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навч. літ. 2003. – 608 с.
5. Балюк В.А. Фінансове забезпечення соціального захисту / В.А. Балюк // Економіка: проблеми теорії та практики: зб.наук.праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 244, Т. 11. – С. 388-393.
6. Батажок С.Г. Соціально-економічні гарантії в умовах транзитної економіки України: Монографія / С.Г. Батажок. – Біла Церква, 2005. – 108 с.

Summary

Problem definition. *We aspire to recognize the main problems in social protection system of rural population at present stage and to prove ways of their decision.*

Results of research. *According to the constitution of Ukraine social protection is the system of arrangements regarding protection from social risks.*

Social guarantees securing in carried out according to social policy regulations in Ukraine. Equal star tiny opportunities have to be given to citizens of the country: clear and fair. Only social

justice promotes solidarity of citizens in society, creates preconditions to social consensus, interactions and harmonies in an every day life.

Financing of social protection is carried out with use of different forms: budgetary, insurance, charitable, commercial.

In the course of financing of social protection of the population different methods are used. These are in particular, budget financing, dating and subsidizing, crediting, reservation. Having analyzed a large number of references it was revealed a number of problems in rural populations the most impotent of which are: salary, creation of new workplaces and creation of a network of social and humane tarian assistance. Actual there is a question of population employment in agrarian sphere.

Owing to reorganization of the agricultural enterprises and the social sphere a certain part of workers was released and it is very difficult for them to find work in villages for today. This situation threatens with unemployment. Main reasons of unemployment are restriction of workplaces in the village, workplaces don't correspond to vocational structure of applicants for them and others.

Conclusions. *Problem which systems of social protection of rural population tack on at the present stage are investigated. It is revealed that the market economy demands development and deployment of system of social and economic protection which would smooth the social tension which arises in the course of economic change in regions and in the country as a whole.*

УДК 001.895:338.2

*Мазуренко О.В.,
кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник,
Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки” НААНУ*

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. *В статті розглянуто основні поняття та визначення національної інноваційної системи.*

Ключові слова: *національна інноваційна система, управління, комерціалізація, державна підтримка.*

Постановка проблеми. Побудова національної інноваційної системи визначена на державному рівні як стратегічна в розвитку країни. Поступово формуються окремі елементи цієї системи (державні фонди, технопарки, інноваційно-технологічні центри), але поза зв'язком один з одним та іншими секторами економіки. Запозичення зарубіжного досвіду відбувалося шляхом перенесення окремих елементів цілісних економічних механізмів, що не дає до очікуваних результатів. Як наслідок, незважаючи на позитивний досвід низки ініціатив, прориву в області інноваційного розвитку економіки поки що не